

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».
7. Офіційний портал Верховної ради України, <https://www.rada.gov.ua/>.

*Бенза Вікторія, студентка 3 курсу, група 301
навчально-наукового інституту права та
психології НАВС*

*Науковий керівник: Задорожна А.О., доцент
кафедри цивільного права навчально-наукового
інституту права та психології НАВС, кандидат
юридичних наук*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У Загальній декларації прав людини встановлено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

Принцип верховенства права виступає гарантією того, що держава не лише встановлює заборону на дискримінаційні прояви, а й забезпечує ефективні механізми їх запобігання та притягнення винних до відповідальності. У цьому контексті реалізація верховенства права полягає у забезпеченні рівності всіх перед законом, включно з тими, хто може мати владні чи інші привілейовані позиції. Особливо важливим є утвердження того, що правосуддя має бути доступним, незалежним і здатним надавати реальний захист, забезпечуючи право на справедливий суд.

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [2].

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [3].

Теоретичні аспекти втілення принципу верховенства права й досі залишаються предметом наукових дискусій. У сучасній юридичній літературі

можна знайти різноманітні підходи до тлумачення цього складного явища, що охоплюють ідеологічні, політичні, юридичні, соціальні та інші.

В теоретичному плані принцип верховенства права науковці розглядають у двох аспектах. У широкому розумінні це принцип правової організації державної влади у суспільстві загалом, тобто «верховенства права над державою», коли він практично прирівнюється до засад правової державності. Подібним чином цей принцип розглядається у правових системах, які користуються англomовною конструкцією верховенства чи пануванням права (rule of law) подібно до континентальної моделі правової держави. Наприклад, проблема «американського досвіду» підтримання верховенства права включає вирішення широкого кола питань: конституціоналізму, федералізму, поділу влади, громадянських прав, судового захисту, судової системи, кримінального судочинства, адміністративного права тощо. Верховенство права в вузькому розумінні науковці розглядають як твердження, що закони мають вищу силу над усіма особами та інститутами в державі, включаючи державні органи. Таким чином, верховенство права в вузькому значенні підкреслює важливість дотримання законності та правопорядку в суспільстві [4].

Головатий С.П. доводить, що структуру та юридичний зміст принципу верховенства права неможливо досягнути і визначити, якщо в основу не покласти ті обов'язкові та засадничі елементи широкої доктрини цього явища, які є *condition sine qua non* його адекватного сприйняття, розуміння і тлумачення. До таких, на думку науковця, належать: 1) доктрина природних прав людини; 2) доктрина суспільного договору в рамках ліберального юридичного вчення; 3) власне доктрина верховенства права – від Алберта Дайсі до сучасного її тлумачення західною доктриною права [5].

На думку А. Зайця, принцип верховенства права конкретизується в таких складових: принцип мінімальної достатності правового регулювання суспільних відносин і всезагальності права, принцип зв'язаності держави правами і свободами громадян, принцип позапартійності права, його відносної самостійності щодо політичних сил; верховенство Конституції та законів України [5].

В. Тацій зауважує, що розгляд принципу верховенства права поза верховенством Конституції України і законів - це шлях до беззаконня й уседозволеності, а визнання тільки верховенства закону поза системним розумінням принципу верховенства права – шлях до прийняття несправедливих, негуманних законів та інших нормативно-правових актів [6].

На наш погляд вбачається обґрунтованою позиція М. Козюбри про те, що «... надзвичайна складність і багатогранність цього поняття робить безперспективною будь-яку спробу дати якесь універсальне визначення принципу верховенства права, придатне на всі випадки життя. У понятті верховенства права переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд» [5].

За словами В. Лемака, Україні загрожує кілька проблем із реалізацією верховенства права. По-перше, цей принцип ще не достатньо сформульований у

нормативних актах і не має чіткої офіційної інтерпретації. По-друге, існує небезпека, що верховенство права поширюватиметься на соціально-економічні права й соціальні виплати. І по-третє — недостатній рівень законності, зокрема конституційної законності, залишається серйозною перешкодою для справжнього утвердження верховенства права у державі [7].

О. В. Петришин дає ґрунтовну характеристику того, як принцип верховенства права реалізується в сучасній українській правовій системі. Він зазначає, що відбувається трансформація класичного принципу законності — зараз до нього приєднуються фундаментальні чинники: конституційні норми, базові принципи Основного Закону, а також міжнародні стандарти прав і свобод людини. Водночас Петришин наголошує, що правова система вже визнає необхідність звертатися не лише до форм законодавства, а й до інших джерел права. На його думку, цьому сприяють оновлення галузевих кодексів, діяльність як вітчизняних, так і міжнародних судів, а також зростання інтересу до правової методології. Такий підхід дозволяє розширити соціально-культурні межі правового регулювання і створює можливості для функціонування таких специфічних інститутів, як мирові судді та суд присяжних [8].

Таким чином, теоретичне осмислення принципу верховенства права передбачає визнання й реалізацію цілісного комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків громадянина; забезпечення рівності всіх перед законом, що відображає ціннісний (аксіологічний) вимір прав людини; а також встановлення принципу невідворотності відповідальності за правопорушення, який формує основу юридичного механізму судового захисту прав та свобод.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. / Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 15.11.2025)
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2025)
3. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення 15.11.2025).
4. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин та ін ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584с.
5. Заєць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування). Вісник Академії правових наук України. 2017. № 1. С. 3–13.
6. Загальна теорія права: підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
7. Лемак В. Принцип верховенства права в Україні: основні загрози. Право України. 2010. № 3. С. 44-51.
8. Петришин О. Верховенство права в системі регулювання суспільних відносин. Право України. 2010. № 3 . С. 24-35.